

Sygn. akt V Ca 706/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 grudnia 2016 r.

Sąd Okręgowy w Warszawie V Wydział Cywilny Odwoławczy w składzie:

Przewodniczący:	SSO Bogusława Jarmołowicz-Łochańska
Sędziowie:	SO Zbigniew Podedworny SR del. Rafał Schmidt (spr.)
Protokolant:	sekr. sądowy Marta Szczęsna

po rozpoznaniu w dniu 14 grudnia 2016 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa M. P.

przeciwko (...) Bank (...) S.A. w W.

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie

z dnia 7 stycznia 2016 r., sygn. akt XVI C 2901/14

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Rejonowemu dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania instancji odwoławczej.

SSO Zbigniew Podedworny SSO Bogusława Jarmołowicz-Łochańska SSR del. Rafał Schmidt

Sygn. sprawy: V Ca 706/16

Sygn. akt I inst.: XVI C 2901/14

UZASADNIENIE

Pozwem datowanym na 19 listopada 2014 roku, złożonym 20 listopada 2014 roku (data nadania w Urzędzie Pocztowym) powódka - M. P. wniosła o zasądzenie od pozwanego - (...) Bank (...) S.A. w W. (zwany dalej także: (...) S.A.) na jej rzecz kwoty 7 556,48 zł wraz z ustawowymi odsetkami od następujących dat i kwot:

a) od kwoty 64,96 zł od dnia 12 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty;

b) od kwoty 7.491,52 zł od dnia 18 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty;

oraz o orzeczenie o kosztach procesu zgodnie z przedłożonym spisem kosztów.

W odpowiedzi na pozew z dnia 2 kwietnia 2015 roku pozwany wniósł o oddalenie powództwa w całości na koszt powódki.

Wyrokiem z 07 stycznia 2016 roku Sąd Rejonowy dla Warszawy – Mokotowa w Warszawie:

I. zasądził od (...) Bank (...) Spółka Akcyjna w W. na rzecz M. P. kwotę 7.556,48 zł wraz z ustawowymi odsetkami liczonymi od kwot:

- 64,96 zł od dnia 12 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty,

- 7.491,52 zł od dnia 18 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty

II. zasądził od (...) Bank (...) Spółka Akcyjna w W. na rzecz M. P. kwotę 378 zł tytułem zwrotu kosztów uiszczonej opłaty sądowej, kwotę 1200 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego, kwotę 17 zł tytułem zwrotu kosztów opłaty skarbowej od pełnomocnictwa i kwotę 21 zł tytułem zwrotu kosztów korespondencji.

Powyższe rozstrzygnięcie było wynikiem następujących ustaleń faktycznych Sądu Rejonowego:

Sąd Rejonowy ustalił, że w dniu 07 października 2002 roku pomiędzy (...) Bank (...) S.A. w W. jako kredytodawcą, a M. P. jako kredytobiorcą została zawarta umowa kredytu odnawialnego w formie limitu kredytowego w kwocie 2 000,00 zł, która to na mocy aneksu nr (...) z dnia 03 sierpnia 2006 roku została podwyższona do kwoty 4 000,00 zł, a następnie aneksem nr (...) z dnia 02 września 2008 roku limit zwiększono do kwoty 6 000,00 zł.

Dalej Sąd Rejonowy ustalił, że w/w umowa została wypowiedziana przez bank pismem z dnia 12 listopada 2012 roku z powodu przekroczenia limitu przez kredytobiorcę, a wysokość zadłużenia kredytobiorcy na datę wypowiedzenia umowy wyrażała się kwotą 6 767,39 zł.

Następnie ustalono, że M. P. nie podjęła przesyłki zawierającej wypowiedzenie umowy kredytu odnawialnego, a korespondencja kierowana przez bank do niej w tej sprawie została jej doręczona w formie „doręczenia zastępczego” – przez „awizo”.

W dalszej kolejności Sąd Rejonowy ustalił, iż pozew skierowanym do Sądu Rejonowego Lublin–Zachód w Lublinie (e-sądu) w dniu 11 sierpnia 2014 roku (...) Bank (...) S.A. w W. wniosła o zasądzenie od M. P. na jej rzecz kwoty 6 950,40 zł, na którą składały następujące kwoty: 6 056,29 zł wraz z odsetki umownymi w wysokości czterokrotności stopy lombardowej NBP od dnia 29 czerwca 2013 roku do dnia zapłaty; 30,00 zł należności z tytułu opłat i prowizjo bankowych i 864,11 zł skapitalizowanych odsetek umownych, naliczonych do dnia 28 czerwca 2013 roku, żądając ponadto obciążenia pozwanego kosztami procesu, określonymi na 87,00 zł.

Następnie nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym, wydanym w dniu 06 września 2013 roku pod sygn. VI Nc-e 1724973/13, Sąd Rejonowy Lublin – Zachód w Lublinie orzekł zgodnie z żądaniem pozwu.

Postanowieniem z dnia 13 listopada 2013 roku przez Sąd Rejonowy Lublin – Zachód w Lublinie nadał nakazowi zapłaty z 06 września 2013 roku klauzulę wykonalności na rzecz wierzyciela (...) Bank (...) S.A. w W..

Dalej Sąd Rejonowy ustalił, że na wniosek wierzyciela - (...) Bank (...) S.A. w W. z dnia 27 listopada 2013 roku i na podstawie przedłożonego przez niego tytułu wykonawczego - nakazu zapłaty z dnia 06 września 2013 roku, sygn. akt VI Nc-e 1724973/13, zaopatrzonego w klauzulę wykonalności postanowieniem dnia 13 listopada 2013 roku, Komornik Sądowy przy Sądzie Rejonowym w Szubinie - A. G. wszczęła postępowanie egzekucyjne przeciwko M. P. w sprawie oznaczonej sygn. akt Km 5300/13.

Ustalono, że w toku postępowania egzekucyjnego od M. P. została wyegzekwowana kwota 8 779,61 zł, z czego kwotę 7 556,48 zł organ egzekucyjny przekazał wierzycielowi (w dniu 11 grudnia 2013 roku - 64,96 zł, a w dniu 17 grudnia 2013 roku - kwotę 7 491,52 zł), zaś kwota 1 124,25 zł została zaliczona na poczet opłaty egzekucyjnej i kosztów postępowania egzekucyjnego.

W dalszej kolejności Sąd Rejonowy ustalił, że wobec powzięcia informacji, iż od 2010 roku M. P. przebywa za granicą, Sąd Rejonowy Lublin – Zachód w Lublinie uznał, iż kierowana do niej korespondencja na wskazany przez powoda w pozwie w sprawie o sygn. akt VI Nc-e 1724973/13 adres, nie została skutecznie doręczona i w konsekwencji postanowieniem wydanym w dniu 27 maja 2014 roku uchylił nakaz zapłaty w całości i przekazał sprawę do rozpoznania do Sądu Rejonowego w Inowrocławiu.

W rezultacie przekazania, powód został wezwany w trybie art. 505³⁷ § 1 k.p.c. do usunięcia braków pozwu w terminie dwutygodniowym od daty doręczenia wezwania pod rygorem umorzenia postępowania, które to wezwanie zostało doręczone pełnomocnikowi (...) S.A. w dniu 09 września 2015 roku.

Wobec niewykonania powyższego zarządzenia przez pełnomocnika powoda w sprawie o sygn. akt I C 217/15 w określonym terminie Sąd Rejonowy w Mogilnie (uprzednio: Wydział Zamiejscowy Sądu Rejonowego w Inowrocławiu) postanowieniem wydanym w dniu 09 października 2015 roku w sprawie o sygn. akt I C 217/15 umorzył postępowanie w sprawie zainicjowanej pozwem złożonym przez (...) S.A. przeciwko M. P..

Postanowienie to uprawomocniło się z dniem 20 listopada 2015 roku.

Następnie Sąd Rejonowy ustalił, że pismem z dnia 02 września 2014 roku M. P. wezwała (...) Bank (...) S.A. w W. do zapłaty 8 779,61 zł (zwrotu kwot ściągniętych od niej w toku postępowania egzekucyjnego) wraz z ustawowymi odsetkami liczonymi od następujących kwot:

-106,03 zł od dnia 12 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty,

- 8 628,75 od dnia 18 grudnia 2013 roku do dnia zapłaty,

- 44,83 zł od dnia 21 stycznia 2014 roku do dnia zapłaty

w terminie do dnia 09 września 2014 roku, informując iż po bezskutecznym upływie wskazanego terminu wystąpi na drogę postępowania sądowego.

(...) Bank (...) S.A. w W. nie dokonała zwrotu wyegzekwowanego od M. P. w sprawie Km 5300/13 świadczenia.

Przy ustaleniu stanu faktycznego Sąd Rejonowy pominął załączone przez stronę pozwaną dokumenty w postaci:

- załącznika nr 3 do uchwały nr 235/ (...) Zarządu z dnia 11 maja 2012 roku (k. 48-58),

-zestawienia operacji na rachunku (k.63-103),

-kserokopii uchwały Zarządu Banku (...)/ (...) z dnia 21 sierpnia 2007 roku wraz z załącznikami (k. 104-126) oraz

- wydruku ze strony internetowej Narodowego Banku Polskiego.

Jakkolwiek brak w aktach sprawy postanowienia oddalającego powyższe wnioski dowodowe, to jednak z pisemnych motywów wyroku wynika, że w ocenie Sądu pierwszej instancji, powyższe dokumenty były nieprzydatne dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy. Przedmiotem niniejszego postępowania nie była bowiem zdaniem - Sądu Rejonowego - ocena zasadności roszczenia (...) S.A. w W. wobec M. P. o zapłatę z tytułu umowy kredytu odnawialnego z dnia 7 października 2002 roku – kwestia ta była bowiem rozpoznawana przez Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie w sprawie o sygn. akt VI Nc-e 1724973/13, a następnie Sąd Rejonowy w Mogilnie w sprawie o sygn. akt I C 217/15 – lecz kwestia, czy M. P. należy się zwrot świadczenia wyegzekwowanego przez Komornika Sądowego, na

podstawie nakazu zapłaty wydanego przez Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie w dniu 6 września 2013 roku pod sygn. VI Nc-e 1724973/13 i zaopatrzonego w klauzulę wykonalności, a to wobec następczego uchylenia tego tytułu egzekucyjnego.

Sąd Rejonowy dokonał następujących ustaleń prawnych:

Sąd Rejonowy wskazał, że powódka jako podstawę prawną sformułowanego roszczenia wskazała przepisy o świadczeniu nienależnym – art. 410 § 2 k.c. Przywołany przepis zawiera enumeratywne wyliczenie przypadków, w których świadczenie uważa się za nienależne. Sytuacja taka zachodzi, gdy:

- spełniający świadczenie nie był do tego zobowiązany w ogóle lub wobec konkretnej osoby, na rzecz której świadczył;
- gdy podstawa prawna świadczenia wprawdzie istniała w chwili spełnienia świadczenia, jednakże później odpadła;
- gdy zamierzony cel nie został osiągnięty, tj. nie spełniły się przewidywania, co do zachowania kontrahenta, jakimi kierował się spełniający świadczenie oraz
- gdy czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była i pozostała nieważna z różnych przyczyn, np. z powodu nieważności czynności prawnej.

Konsekwencją świadczenia nienależnego jest uprawnienie osoby zubożonej do żądania zwrotu spełnionego świadczenia od wzbogaconego, w tym również dochodzenia zwrotu świadczenia na drodze sądowej.

Sąd Rejonowy zważył, że do świadczenia nienależnego stosuje się przepisy art. 405-409 k.c. o bezpodstawnym wzbogacaniu. Jednak, mając na uwadze okoliczności niniejszej sprawy, Sąd Rejonowy uznał, że nie było potrzeby, odwoływania się do wszystkich przesłanek bezpodstawnego wzbogacania.

Sąd Rejonowy powołał się na wyrok z dnia 24 listopada 2011 roku, sygn. akt I CSK 66/11, w którym Sąd Najwyższy, stwierdził, iż: „Ogólne przesłanki bezpodstawnego wzbogacania należy rozumieć specyficznie w przypadku nienależnego świadczenia. Sam fakt spełnienia nienależnego świadczenia uzasadnia roszczenie kondykcyjne. W takim też przypadku nie zachodzi potrzeba badania, czy i w jakim zakresie spełnione świadczenie wzbogaciło osobę, na rzecz której świadczenie zostało spełnione (accipiensa), jak również czy majątek spełniającego świadczenie (solvensa) uległ zmniejszeniu. Uzyskanie nienależnego świadczenia wypełnia bowiem przesłankę powstania wzbogacania, a spełnienie tego świadczenia przesłankę zubożenia” (I CSK 66/11, LEX nr 1133784). Zwrócono jednocześnie uwagę, że podobne stanowisko wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 09 sierpnia 2012 roku w sprawie o sygn. akt V CSK 372/11 (LEX nr 1231631) oraz w wyroku z dnia 28 sierpnia 2013 roku w sprawie o sygn. akt V CSK 362/12 (LEX nr 1391375).

Równocześnie Sąd Rejonowy przytoczył wyrok z dnia 29 grudnia 2005 roku wydany w sprawie o sygn. akt I ACa 1062/05 (LEX nr 186167), w którym to Sąd Apelacyjny w Poznaniu orzekł, iż uchylenie lub zmiana prawomocnego wyroku sprawia, że spełnione na jego podstawie świadczenie jest nienależne w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego - art. 410 k.c. Nadto, Sąd Rejonowy wskazał, iż jak podnosi się w orzecznictwie, odpadnięcie podstawy prawnej świadczenia, zachodzi w sytuacji, gdy w chwili świadczenia jego podstawa prawna istniała, natomiast już po spełnieniu odpadła (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 lipca 2005 roku, sygn. akt IV CK 24/05, LEX nr 311333; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2011 roku, sygn. akt V CSK 332/10, LEX nr 1129174; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 9 sierpnia 2013 roku, sygn. akt I ACa 178/13, LEX nr 1362658).

Ponadto Sąd Rejonowy odniósł, iż do wyroku z dnia 04 kwietnia 2008 roku Sądu Najwyższego w sprawie o sygn. akt I PK 247/07 (OSNP 2009/17-18/223), który stwierdził, iż świadczenie spełnione na podstawie wykonalnego, chociaż nieprawomocnego wyroku nie jest nienależne, staje się nienależne, gdy odpadnie jego podstawa wobec uchylenia lub zmiany tego wyroku.

Dalej Sąd Rejonowy zważył, iż roszczenia z tytułu nienależnego świadczenia, jak i bezpodstawnego wzbogacania mogą być dochodzone jedynie w tych wszystkich wypadkach, gdy uzyskanie korzyści majątkowej lub świadczenia

majątkowego nie znajduje usprawiedliwienia w przepisie ustawy, ważnej czynności prawnej, prawomocnym orzeczeniu sądowym albo akcie administracyjnym (wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 16 maja 2014 roku, sygn. akt I ACa 284/14, LEX nr 1793956, Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 23 marca 2010 roku, sygn. akt VI ACa 1071/09, LEX nr 785630).

Następnie Sąd Rejonowy podniósł, iż, w chwili „spełniania świadczenia” przez powódkę M. P., tj. jego przymusowego ściągnięcia w drodze postępowania egzekucyjnego, istniała ku temu podstawa prawna. Stanowił ją tytuł wykonawczy - nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym z dnia 06 września 2013 roku, sygn. akt VI Nc-e 1724973/13 Sądu Rejonowego Lublin – Zachód w Lublinie, któremu następnie ten sam Sąd postanowieniem z dnia 13 listopada 2013 roku nadał klauzulę wykonalności na rzecz (...) S.A. w W..

Sąd Rejonowy zważył, że istotne znaczenie dla niniejszej sprawy ma wydane przez Sąd Rejonowy Lublin – Zachód w Lublinie w dniu 27 maja 2014 roku w sprawie o sygn. akt VI Nc-e 1724973/13 postanowienie, którym uchylił on powyższy nakaz w całości oraz przekazał rozpoznanie sprawy do Sądu Rejonowego w Inowrocławiu. Przyczyną tego stanu rzeczy było powzięcie przez Sąd orzekający w sprawie o sygn. akt VI Nc-e 1724973/13 informacji, iż od 2010 roku M. P. przebywa za granicą.

Sąd Rejonowy uwypuklił, że zarządzeniem z dnia 02 czerwca 2015 roku w sprawie o sygn. akt I C 217/15 (poprzednio: VI Nc-e (...)) wezwano (...) S.A. w trybie art. 505³⁷ § 1 k.p.c. do usunięcia braków pozwu w terminie dwutygodniowym od daty doręczenia wezwania pod rygorem umorzenia postępowania. Przedmiotowe zarządzenie zostało doręczone pełnomocnikowi (...) S.A. w dniu 9 września 2015 roku, który w powyższym terminie zarządzenia nie wykonał. Konsekwencją tego było, że Sąd Rejonowy w Mogilnie postanowieniem wydanym w dniu 09 października 2015 roku w sprawie o sygn. akt I C 217/15 umorzył postępowanie w sprawie z powództwa (...) S.A. przeciwko M. P. o zapłatę, które to postanowienie uprawomocniło się z dniem 20 listopada 2015 roku.

W dalszej kolejności Sąd Rejonowy wskazał, że mając na uwadze, iż postanowieniem z dnia 27 maja 2014 roku Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie w sprawie o sygn. akt VI Nc-e 1724973/13 uchylił nakaz zapłaty, a następnie Sąd Rejonowy w Mogilnie postanowieniem z dnia 09 października 2015 roku umorzył postępowanie w sprawie należało uznać, iż wspomniana podstawa prawna świadczenia, a zarazem podstawa prowadzenia postępowania egzekucyjnego, odpadła.

Sąd Rejonowy stwierdził, że nie można się zgodzić ze stanowiskiem zaprezentowanym przez stronę pozwaną, że pomimo uchylecia nakazu zapłaty, powódka w dalszym ciągu była zobowiązana do spełnienia świadczenia na rzecz strony pozwanej, a jej obowiązek wynikał z zawartej przez strony umowy kredytu odnawialnego, której postanowień powódka M. P. nie wykonała.

Sąd Rejonowy uznał, że uchylenie nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu upominawczym spowodowało upadek tytułu egzekucyjnego. W konsekwencji przestał istnieć tytuł, który stanowił podstawę egzekucji.

Dalej Sąd Rejonowy wskazał, że odpadnięcie podstawy prawnej świadczenia (*conditio causa finta*) ma miejsce w tych wszystkich sytuacjach, gdy jego podstawa istniała w chwili spełnienia świadczenia, jednak po jego spełnieniu definitywnie upadła. W szczególności zważyć należy, że *conditio causa finta* powstanie, gdy określone świadczenie spełnione zostało na podstawie orzeczenia sądu mającego walor prawomocności lub natychmiastowej wykonalności, które następnie zostało uchylone lub zmienione i doszło do oddalenia powództwa, odrzucenia pozwu, czy też umorzenia postępowania (E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2016). Świadczenie jest nienależne bez względu na to czy egzekwujący je był w złej wierze. Dobra wiara nie chroni bowiem od obowiązku zwrotu wyegzekwowanej sumy, gdy odpadnie podstawa jej wyegzekwowania, co stwierdza także art. 410 § 2 k.c.

Pobranie świadczenia pieniężnego w wykonaniu wyroku sądu następnie wyeliminowanego z obrotu wskutek środka zaskarżenia, zgodnie z poglądem wyrażonym w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 03 grudnia 2009 roku w sprawie o

sygn. akt II PK 77/09 (Legalis nr 303913) oznacza, że doszło do spełnienia świadczenia nienależnego w rozumieniu art. 410 § 2 k.c.

Sąd Rejonowy podzielił powyższe stanowisko Sądu Najwyższego. Wskazano, że w niniejszej sprawie nie wniesiono środka zaskarżenia, niemniej jednak nakaz zapłaty został wyeliminowany na skutek jego uchylenia, a dalsze postępowanie w sprawie wobec biernej postawy (...) S.A. w W. zostało umorzone.

Sąd Rejonowy zważył, że uchylony nakaz zapłaty przestaje istnieć i nie ma mocy wiążącej. Skoro nakaz zapłaty będący podstawą egzekucji utracił moc, a po przekazaniu sprawy do Sądu Rejonowego w Inowrocławiu nie została ona merytorycznie rozpoznana wobec umorzenia postępowania, to spełnione w toku egzekucji świadczenie w oparciu o tytuł egzekucyjny, który następnie przestał istnieć, uznać należy za nienależne i podlegające zwrotowi.

O odsetkach od kwoty głównej Sąd Rejonowy orzekł na podstawie art. 481 k.c., a rozstrzygnięcie o kosztach procesu oparł na zasadzie odpowiedzialności za wynik postępowania, wyrażonej w art. 98 k.p.c.

Apelację od powyższego wyroku złożył **pozwany**, zaskarżając go w całości i zarzucając mu naruszenie przepisów prawa materialnego polegające na niewłaściwym zastosowaniu art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 i § 2 k.c., podczas gdy dokonane przez Sąd I Instancji ustalenia faktyczne, okoliczności bezsporne pomiędzy stronami, a także zgromadzone dowody, jednoznacznie wskazywały, że otrzymana przez pozwanego kwota miała podstawę prawną, w postaci łączącej strony umowy kredytu odnawialnego z dnia 7 października 2002 r.

Jednocześnie wniesiono o dopuszczenie dowodów z dokumentów załączonych do odpowiedzi na pozew, objętych wnioskami dowodowymi zgłoszonymi w odpowiedzi na pozew, które Sąd I Instancji niezasadnie pominął (nie oddalając wniosku o ich dopuszczenie), na okoliczności ustalenia wysokości zobowiązania powódki wobec powoda, w dniu 17 grudnia 2013 r., wynikającego z umowy kredytu odnawialnego z dnia 7 października 2002 r.

W oparciu o podniesiony zarzut, wniesiono o zmianę zaskarżonego wyroku, polegającą na oddaleniu powództwa w całości.

Uzasadniając apelację pełnomocnik odwołującej się strony uwypuklił, że przy ustalaniu stanu faktycznego Sąd Rejonowy pominął załączone do odpowiedzi na pozew dokumenty, w postaci: załącznika nr 3 do uchwały zarządu pozwanego nr (...) z dnia 11 maja 2012 r., (znajdujące się na kartach od 48 do 58), zestawienia operacji na rachunku (k. 63-103), uchwały zarządu pozwanego nr (...) z dnia 21 sierpnia 2007 r. wraz z załącznikami (k. 104-123), wydruku ze strony internetowej Narodowego Banku Polskiego. W konsekwencji Sąd I Instancji nie ustalił, czy kwota otrzymana przez pozwanego w toku postępowania egzekucyjnego (7556,48 zł) przekraczała wysokość zadłużenia powódki wobec pozwanego na dzień 17 grudnia 2013 r. W ocenie pozwanego ustalenie tej okoliczności, ma istotne znaczenie w kwestii oceny, czy w ogóle, a jeżeli tak to w jakim stopniu, świadczenie otrzymane przez pozwanego można uznać za nienależne.

Jako sprzeczne z utrwalonym stanowiskiem judykatury i doktryny ocenił apelujący stanowisko Sądu Rejonowego, sprowadzające się do wniosku, że po otrzymaniu zapłaty, przy jednoczesnym upadku nakazu, pozwany mógł i powinien nadal dochodzić zapłaty otrzymanego już świadczenia. Podobnie sprzeczne z poglądami doktryny i orzecznictwa jest zdaniem pozwanego upatrywanie podstawy prawnej otrzymanego przysporzenia (niezależnie od tego, czy ocenianego jako nienależne świadczenie, czy inna postać bezpodstawnego wzbogacenia) w orzeczeniu deklaratywnym - nakazie zapłaty, zamiast w stanowiącym podstawę jego wydania zobowiązaniu umownym. Za „irracjonalne” pełnomocnik odwołującego się uznał uzależnianie oceny przysporzenia od faktu, czy istnienie zobowiązania było przedmiotem postępowania, które nie zakończyło się prawomocnym merytorycznym rozstrzygnięciem (zostało umorzone), czy też w ogóle nie było przedmiotem żadnego postępowania sądowego.

Kontynuując uzasadnianie apelacji wskazano, że z chwilą otrzymania przez pozwanego od komornika zapłaty, tj. w dniu 17 grudnia 2013 r., zobowiązanie M. P. wobec pozwanego Banku, wynikające z umowy kredytu, wygasło. W związku z tym, zbędne stało się kontynuowanie postępowania w sprawie z powództwa Banku przeciwko M. P. o zapłatę

splaconego zobowiązania. W przypadku, gdyby pozwany Bank nadal popierał to powództwo, rozpoznający je Sąd, orzekając zgodnie z art. 316 § 1 k.p.c., miałby podstawy do wydania wyroku oddalającego. Zdaniem pozwanego błąd Sądu I Instancji polegał na utożsamianiu podstawy przysporzenia z nakazem zapłaty, w oderwaniu od zobowiązania umownego, wynikającego z zawartej umowy kredytu. Istotą zarzutów pozwanego w niniejszej sprawie było bowiem twierdzenie, że otrzymane przezeń świadczenie nie było nienależne, właśnie ze względu na istnienie zobowiązania powódki do zapłaty na rzecz pozwanego, wynikającego z zawartej umowy kredytu. Przytaczając przykłady orzeczeń sądowych apelujący wywodził, że kwalifikowanie roszczenia o zwrot kwoty wyegzekwowanej, jako świadczenia nienależnego, nie jest powszechnie aprobowane w judykaturze.

W złożonych **odpowiedzi na apelację** pełnomocnik powódki wniósł o jej oddalenie, oddalenie wniosku o przeprowadzenie dowodów oraz o zasądzenie kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja okazała się zasadna, a charakter i treść zawartych w niej zarzutów uzasadnia wniosek, że Sąd I Instancji nie rozpoznał istoty sprawy.

Ani dość szczegółowe rozważania, zawarte w uzasadnieniu Sądu Rejonowego, ani nawet obszerność poczynionych przez ten Sąd wywodów, nie wskazują same przez się na zasadność rozstrzygnięcia Sądu I Instancji. Nie przesądzają one również o tym, że Sąd Okręgowy, jako sąd odwoławczy, ma możliwość orzekania w tej sprawie i dokonania pełnej, merytorycznej kontroli zaskarżonego wyroku. Owo orzeczenie, mimo jego rozbudowanemu uzasadnieniu, nie poddaje się – zdaniem Sądu Okręgowego – takiej instancyjnej kontroli.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego jednolicie przyjmuje się, że do nierozpoznania istoty sprawy dochodzi wówczas, gdy rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, gdy sąd zaniechał zbadania materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów strony, bezpodstawnie przyjmując, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (por. postanowienia Sądu Najwyższego z 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 22; z 15 lipca 1998 r. II CKN 838/97, LEX nr 50750; z 3 lutego 1999 r., III CKN 151/98, LEX nr 519260; wyroki Sądu Najwyższego z 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003 nr 3, poz. 36; z 21 października 2005 r., III CK 161/05, LEX nr 178635; z 12 listopada 2007 r., I PK 140/07, OSNP 2009, nr 1-2, poz. 2).

W objętym postępowaniem apelacyjnym procesie, Sąd I Instancji ograniczył czynności dowodowe i ustalenia faktyczne oraz prawne, a w konsekwencji rozpoznanie całej sprawy, do rozważenia argumentów i dokumentów przedstawionych przez stronę powodową, natomiast nie uwzględnił i nie odniósł się należycie do twierdzeń pozwanego, zaś zgłoszonych przez niego wniosków dowodowych nie rozpoznał. Powództwo zostało uwzględnione, bez pogłębionej analizy i refleksji nad stanowiskiem, tworzącym linię obrony pozwanego, opierającą się na twierdzeniu, że świadczenie, którego zwrotu domagała się od pozwanego powódka, mimo uchylecia nakazu zapłaty, na podstawie którego zostało wyegzekwowane, nie było świadczeniem nienależnym, a jego uzyskanie od M. P. nie doprowadziło do bezpodstawnego wzbogacenia pozwanego, ponieważ znajdowało oparcie w łączącej strony umowie kredytu i ukształtowanym jej treścią stosunku prawnym.

Nierozpoznanie istoty sprawy zachodzi zawsze wtedy, gdy sąd pierwszej instancji nie orzekł o całości żądań stron lub nie orzekł w całości o spornym roszczeniu. W niniejszej sprawie Sąd Rejonowy - rozstrzygając o żądaniu pozwu - nie dokonał ustaleń (bo nie przeprowadził postępowania dowodowego) i nie rozważył zarzutów pozwanego, zawartych w odpowiedzi na pozew, sprowadzających się do odpierania roszczenia objętego żądaniem pozwu argumentacją, że świadczenie, którego zwrotu domaga się M. P., nie było nienależne, a jego uzyskanie nie doprowadziło do bezpodstawnego wzbogacenia po stronie Banku (...) S.A. w W. w świetle treści zobowiązania powódki, ukształtowanej treścią umowy kredytu odnawialnego, zawartej przez strony 07 października 2002 roku.

Uchybieniem Sądu Rejonowego, które wywarło wpływ na sposób rozstrzygnięcia sprawy w pierwszej instancji, było nieuprawnione utożsamianie istnienia zobowiązania i podstawy świadczenia z samym tylko uchylonym

tytułem egzekucyjnym (nakazem zapłaty w elektronicznym postępowaniu upominawczym), bez poddania analizie materialnoprawnego źródła zobowiązania powódki względem pozwanego, mającego umocowanie w czynności bankowej. Na potrzebę takich ustaleń wskazywał pozwany, wnioskując o przeprowadzenie dowodów, które Sąd Rejonowy pominął. Zaprezentowane przez Sąd Rejonowy stanowisko byłoby niewadliwe tylko wtedy, gdyby w innej sprawie sąd – orzekając merytorycznie – prawomocnie powództwo Banku o zapłatę kwoty, której zwrotu domaga się M. P. oddalił, a także wówczas, gdyby – mimo braku takiego procesu – pozwany nie powoływał się w niniejszej sprawie na okoliczność, że uzyskane (objęte żądaniem zwrotu) świadczenie mu przysługuje (jest mu nienależne), gdyż znajduje oparcie w treści łączącego strony stosunku prawnego: w czynności bankowej, jaką jest umowa kredytu odnawialnego.

Podstawą prawną roszczenia objętego żądaniem pozwu był art. 410 § 2 k.c., w brzmieniu: świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia. Zważyć przy tym należało, że świadczenie nienależne jest szczególnym przypadkiem bezpodstawnego wzbogacenia, w konsekwencji przepisy art. 405 – art. 409 k.c. stosuje się w do świadczenia nienależnego (art. 410 § 1 k.c.).

Świadczeniem nienależnym jest zatem takie zachowanie jednej osoby zmierzające do przysporzenia korzyści majątkowej drugiej osobie (odbiorcy nienależnego świadczenia), które z punktu widzenia tej drugiej osoby przybiera postać świadczenia w stosunku zobowiązaniowym, przy czym ten stosunek zobowiązaniowy w rzeczywistości nie istnieje (nie ma przepisu prawnego, czynności prawnej, orzeczenia sądu lub decyzji innego organu, które byłyby podstawą istnienia takiego stosunku i zarazem podstawą świadczenia). Świadczący „nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył”, a spełniając świadczenie działa przekonaniu solvensa, że spełnia on swój dług względem accipiensa, podczas gdy w istocie nie jest i nie był nigdy stroną danego zobowiązania albo przestał nią być, nim spełnił świadczenie, albo jest zobowiązany w mniejszym zakresie

W „typowych” sytuacjach nienależne świadczenie następuje poza łączącym strony stosunkiem prawnym, dlatego nie ma dla niego żadnego uzasadnienia. Tak rozumiane świadczenie nienależne jest więc jednym z „ustawowych” przykładów bezpodstawnego wzbogacenia. Uzyskanie bowiem świadczenia bez podstawy w postaci łączącej strony więzi prawnej, z której ono wynika, prowadzi zawsze do uzyskania nienależnej korzyści majątkowej kosztem innej osoby.

Jednak gdy strony łączy ważny stosunek prawny, świadczenie spełnione (wyegzekwowane) w jego ramach jest nienależne o tyle tylko, o ile wykracza poza treść łączącego strony stosunku prawnego.

Poza sporem było natomiast, że M. P. pozostawała „w ogóle” zobowiązana względem pozwanego banku. Podstawa prawa w postaci umowy kredytu odnawialnego z 07 października 2002 roku bynajmniej nie odpadła. Co więcej, strona powodowa nie kwestionowała w niniejszym postępowaniu tego, że łączyła ją z pozwanym bankiem umowa kredytu.

W takim przypadku należało rozpoznać i poddać merytorycznej analizie zarzuty i przedstawione na ich poparcie dowody pozwanego, twierdzącego, że przysługiwało mu od powódki świadczenie w wysokości, której zwrotu – jako świadczenia nienależnego – domaga się M. P., w konsekwencji uzyskanie go nie doprowadziło do bezpodstawnego wzbogacenia pozwanego kosztem powódki.

W okolicznościach niniejszej sprawy uzasadniona jest teza apelującego, że „błąd Sądu I Instancji polegał na utożsamianiu podstawy przysporzenia z nakazem zapłaty, w oderwaniu od zobowiązania umownego, wynikającego z zawartej umowy kredytu”. Trafnie autor apelacji wytknął Sądowi Rejonowemu, że nie poddał analizie treści łączącego strony stosunku prawnego, a w konsekwencji zaniechał ustalenia istotnej dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności, tej mianowicie, czy kwota otrzymana przez pozwanego w toku postępowania egzekucyjnego wszczętego i prowadzonego przekraczała wysokość zadłużenia powódki wobec pozwanego na dzień 17 grudnia 2013 r. Ustalenie tego elementu stanu faktycznego (obowiązku świadczenia powódki na rzecz pozwanego, wynikającego z umowy

kredytu odnawialnego), determinowało ocenę, czy w ogóle, a jeżeli tak to w jakim zakresie, świadczenie otrzymane przez pozwanego od powódki można uznać za nienależne i prowadzące do jego bezpodstawnego wzbogacenia.

Sąd Okręgowy, rozpoznając apelację w niniejszej sprawie, stwierdził, że błąd Sądu I Instancji polegał na nieuzasadnionym („zawężającym”) upatrywaniu podstawy prawnej otrzymanego przysporzenia jedynie w uchylonym tytule egzekucyjnym – nakazie zapłaty, zamiast w stanowiącym podstawę jego wydania zobowiązaniu umownym. Nie ma również uzasadnienia dla kwalifikowanie świadczenia jako należnego bądź nienależnego w zależności od tego tylko, czy istnienie zobowiązania, z którego to świadczenie wynika, było przedmiotem postępowania, zakończonego prawomocnym merytorycznym, rozstrzygnięciem, czy też w ogóle nie było przedmiotem żadnego postępowania sądowego.

W przypadku, gdy inny Sąd nie orzekł wcześniej merytorycznie (wywołując stan powagi rzeczy osądzonej) o braku obowiązku świadczenia w ramach łączącego strony stosunku prawnego, natomiast w procesie o zwrot nienależnego świadczenia (o bezpodstawne wzbogacenie) pozwany dowodzi, że spełnione świadczenie, którego zwrotu domaga się powód, przysługiwało pozwanemu, a spełnienie go nie doprowadziło do jego wzbogacenia, obowiązkiem Sądu było przeprowadzenie w tym zakresie postępowania dowodowego i uwzględnienia jego wyników na etapie wyrokowania w sprawie.

Jeżeli pozwany w sprawie o zwrot świadczenia nienależnego (o bezpodstawne wzbogacenie) zdoła wykazać, że przysługiwało mu świadczenie spełnione przez powoda, tym samym skutek spełnienia tego świadczenia nie doszło do bezpodstawnego wzbogacenia po stronie pozwanego, żądanie zwrotu nie zasługuje na uwzględnienie. Konkluzja ta zachowuje aktualność także w przypadku uchylecia formalnej podstawy świadczenia, jeżeli temu uchyleciu nie towarzyszyło – jak w niniejszej sprawie – jednoczesne lub późniejsze merytoryczne orzeczenie o żądaniu pozwu.

Innymi słowy w procesie o zwrot świadczenia nienależnego dopuszczalne jest odpieranie roszczenia powoda poprzez twierdzenie i dowodzenie, że żądanie pozwu jest nieuzasadnione, ponieważ spełnione (wyegzekwowane) świadczenie, którego zwrotu domaga się powód, przysługiwało pozwanego w wykonaniu łączącego strony stosunku prawnego. Tak skonstruowana linia obrony pozwanego opiera się de facto na zarzucie nieistnienia zobowiązania (a tym samym nieprzysługiwania powodowi roszczenia) opartego na art. 410 § 2 k.c. w związku z art. 405 k.c., z uwagi na treść łączącego strony stosunku prawnego.

Słusznym wydaje się zwrócenie uwagi, że pozwany został przynaglony do przeniesienia sporu o zapłatę (zainicjowanego pozwem z dnia 28 czerwca 2013 roku) na grunt sprawy o zwrot świadczenia nienależnego, a to z tej przyczyny, że – zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem – uzyskanie przez (...)P. S.A. zaspokojenia w toku sprawy I C 540/15 (wcześniej VI Nc-e (...)), uzyskanego od M. P. w trybie egzekucji prowadzonej pod sygnaturą Km 5300/13, powinno skutkować albo cofnięciem pozwu w tamtej sprawie, albo oddaleniem powództwa przez Sąd.

Jak już kilkakrotnie wskazano, świadczenie jest nienależne, jeżeli nie znajduje usprawiedliwienia w przepisie ustawy, ważnej czynności prawnej, akcie administracyjnym lub prawomocnym orzeczeniu sądu. Istnienie przynajmniej jednej z tych podstaw wyłącza kwalifikację świadczenia jako nienależnego. W niniejszej sprawie świadczenie powódki na etapie egzekucji znajdowało usprawiedliwienie w prawomocnym nakazie zapłaty. Jakkolwiek ten tytuł egzekucyjny został następnie z przyczyn formalnych uchylony, a postępowanie, po przekazaniu sprawy Sądowi właściwości ogólnej, umorzono, nie przesądza to a priori o kwalifikacji wyegzekwowanego świadczenia jako nienależnego, gdyby zostało ustalone, że znajdowało ono – w całości lub w części - podstawę w ważnej czynności prawnej – umowie kredytu. Ergo: uchylene (upadek) formalnej podstawy prawnej świadczenia (w tym przypadku nakazu zapłaty) nie pozwala uznać go za nienależne, jeśli świadczenie to znajduje podstawę w treści czynności prawnej, chyba że prawomocnym wyrokiem sąd oddalił już powództwo o zapłatę tej kwoty.

Na gruncie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji Sąd Najwyższy w wyroku z 7 kwietnia 2005 roku, sygn. II CK 576/04, stwierdził, że jeżeli należność istniała, to fakt, że została ona wyegzekwowana w wyniku niedopuszczalnej egzekucji administracyjnej nie kwalifikuje jej, jako bezpodstawnego wzbogacenia. O bezpodstawnym wzbogaceniu pozwanego wzajemnie można by zatem mówić tylko co do należności wyegzekwowanej

od powódki w wyniku niedopuszczalnej egzekucji administracyjnej, jeżeli należność nie istniała. Przytoczony pogląd znajduje uzasadnienie w niniejszej sprawie.

Podobnie wypowiedział się Sąd Apelacyjny w Krakowie, w wyroku z dnia 30 kwietnia 2015 r., sygn. akt I ACa 212/15: „Należy podkreślić, że to nie tytuł egzekucyjny jest źródłem istniejących zobowiązań powoda wobec pozwanego. Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem Sądu Najwyższego, jeżeli strony wiązał stosunek zobowiązaniowy, błędne jest oparcie wyroku na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Obowiązujące prawo wyklucza zatem konstruowanie roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia wewnątrz wiążącego strony stosunku zobowiązaniowego (por. wyrok SN z dnia 3 grudnia 2004 r. - sygn. akt IV CK 347/04). O bezpodstawnym wzbogaceniu można by mówić w sytuacji, gdyby strony nie wiązał stosunek zobowiązaniowy wynikający z umowy kredytu, lub gdyby pozwany wyegzekwował więcej niż wynosiły należności wynikające z umowy (por. np. wyrok SN z dnia 13 grudnia 2012 r. - sygn. V CSK 7/12, wyrok SN z dnia 7 października 2010 r. - sygn. akt IV CSK 95/10)”.

Z tych wszystkich względów nieuprawnione okazało się stanowisko Sądu Rejonowego, jakoby „przedmiotem niniejszego postępowania nie była ocena zasadności roszczenia (...) S.A. w W. wobec M. P. o zapłatę z tytułu umowy kredytu odnawialnego z dnia 7 października 2002 roku – kwestia ta była bowiem rozpoznawana przez Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie w sprawie o sygn. akt VI Nc-e 1724973/13, a następnie Sąd Rejonowy w Mogilnie w sprawie o sygn. akt I C 217/15”. Przeciwnie: ze względu na fakt, że o powyższej pretensji Banku nie orzeczono prawomocnie, przedmiotem niniejszego postępowania było zarówno to, czy powódce przysługuje roszczenie o zwrot nienależnego świadczenia w kwocie objętej żądaniem pozwu, jak również to, czy pozwanemu przysługiwało względem powódki roszczenie objęte wyegzekwowanym, a następnie uchylonym nakazem zapłaty. Oba roszczenia pozostają względem siebie w takim stosunku, że uznanie twierdzeń pozwanego zawartych w odpowiedzi na pozew powoduje bezzasadność żądania pozwu M. P..

Mając na uwadze, że poprzez zaniechanie ustalenia i rozpoznania, czy świadczenie, którego zwrotu domaga się powódka, uzyskane przez pozwanego, było świadczeniem mu należnym i czy doprowadziło do bezpodstawnego wzbogacenia banku, Sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy, bo nie rozważył materialnych zarzutów pozwanego w zakresie, w jakim mają one związek z określoną przez stronę powodową podstawą żądania, Sąd Okręgowy, na zasadzie art. 386 § 4 k.p.c., uchylił zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Rejonowemu dla Warszawy – Mokotowa w W. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia, pozostawiając temu Sądowi orzeczenie o kosztach postępowania w instancji odwoławczej. W sprawie bowiem nie tylko należało uzupełnić postępowanie dowodowe, co w przypadku obowiązującej w prawie polskim konstrukcji apelacji pełnej, było możliwe również w postępowaniu odwoławczym, ale nade wszystko w oparciu o tak wzbogacony materiał dowodowy, odnieść się do omówionych wyżej zarzutów strony pozwanej, czego Sąd pierwszej instancji nie dokonał, a co miało bezpośredni i istotny wpływ na ocenę rozpoznania całej istoty sprawy.

Nierozpoznanie istoty sprawy, polegające na nierozważeniu się przez Sąd I Instancji materialnych zarzutów pozwanego (w tym przypadku twierdzeń o obowiązku zapłaty przez M. P. na rzecz (...).P. S.A. kwoty objętej żądaniem zwrotu), uniemożliwia wydanie orzeczenia reformatorskiego; wyrok, który nie w pełni poddaje się kontroli instancyjnej, nie może być w tym trybie zmieniony.

Mając na względzie treść przepisu art. 386 § 6 k.p.c., przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy uwzględni przytoczoną wyżej ocenę prawną, a także dokona ustaleń faktycznych odnośnie tego, czy w świetle przedstawionych przez pozwanego dowodów, świadczenie uzyskane przez Bank w sprawie Km 5300/13 – którego zwrotu domaga się powódka - przysługiwało mu zgodnie z treścią łączącej strony umowy kredytu odnawialnego z 07 października 2002 roku oraz w jakiej wysokości, a w konsekwencji czy uzyskanie kwoty objętej żądaniem pozwu przez (...).P. S.A. doprowadziło do bezpodstawnego wzbogacenia tego podmiotu kosztem M. P.. Następnie dokona subsumpcji poczynionych przez siebie ustaleń faktycznych pod normę prawną, wynikającą z art. 410 § 2 k.c. w związku z art. 405 k.c. Tym samym Sąd I Instancji odnieśli się całościowo do argumentacji obu stron, w tym twierdzeń i zarzutów pozwanego zawartych w odpowiedzi na pozew, czego dotychczas zaniechano, po uzyskaniu co do nich w trybie art. 207 § 3 k.p.c. stanowiska strony powodowej.

Mając na względzie powyższe okoliczności orzeczono, jak w sentencji.

SSR (del.) Rafał Schmidt SSO Bogusława Jarmołowicz-Łochańska SSO Zbigniew Podedworny